

POLEMICI CORDIALE

Interpretare și metafizică la Nietzsche



ADRIAN NIȚĂ

Nietzsche face parte din categoria filosofilor foarte cunoscuți, dar foarte puțin abordați de către exegeți. Una din explicații ar fi că stilul său fragmentar e dificil de pătruns, nelăsând spațiu suficient pentru o viziune unitară asupra întregului operei. Gîndirea fragmentară, stilul asemănător mai mult literaturii decît filosofiei, utilizarea metaforelor, folosirea unor concepte pe care, de regulă, nu le definește, toate aceste elemente fac ca celebrul autor al lucrării *Așa grăit-a Zarathustra* să nu se fi bucurat, la noi sau aiurea, de atenția pe care o merită un gînditor european de prim rang. De exemplu, în spațiul autohton numai Constantin Rădulescu-Motru și CI Gulian i-au dedicat filosofului cîte o monografie. Lucrurile stau aproape identic în spațiul european, cu deosebirea că Nietzsche a fost redescoperit o dată cu intrarea culturii europene în zodia postmodernă. Așa se face că Vattimo, Foucault, Derrida, Deleuze și alții au aruncat în ultimele 3-4 decenii o privire proaspătă asupra operei nietzscheene.

În aceste condiții, apariția unei lucrări despre primul „imoralist” sau despre „ultimul modern”, *Dansul măștilor. Nietzsche și filosofia interpretării*, de George Bondor (Humanitas, 2008), este mai mult decît meritorie. Trebuie spus de la bun început că lucrarea lui Bondor prezintă articulațiile principale ale gîndirii nietzscheene de la primele scrieri și pînă la lucrările de maturitate, tratînd despre principalele sale concepte: forța, voința de putere, interpretarea, genealogia, nihilismul, metafizica, moartea lui Dumnezeu etc. De aici, un aspect pozitiv și altul negativ. Cel pozitiv este că autorul reușește să dea o imagine coerentă asupra gîndirii lui Nietzsche, fapt concretizat într-o lucrare extrem de meticuloasă și didactică. Latura neplăcută este că o încercare de sintetizare a ideilor lui Bondor ar însemna o sintetizare a ideilor lui Nietzsche. Probabil că punerea în prim-plan a problemei (întrebării) în jurul căreia este construită lucrarea, și astfel posibilitatea evidențierii stadiului cercetării, a mizei problemei, posibilitatea evidențierii soluției și argumentelor propuse de autor ar fi avut darul să facă lucrarea nu doar didactică, utilă pentru toate categoriile de cititori, dar și performantă, adică să aducă un răspuns unei probleme a cercetării operei nietzscheene.

După acest lung preludiu, părerea noastră este că lucrarea lui George Bondor are în centru ideea că la Nietzsche ființa este interpretare. Tot ceea ce este interpretează într-un fel sau altul tot ceea ce este. Ființa apare atît ca subiect privilegiat al interpretării (să ne gîndim la conștiință: toate ideile, sentimentele, credințele, idealurile etc. sînt interpretări ale noastre), cît și obiect al interpretării (interpretăm totul: lucruri, oameni, idei, credințe etc.).

Dar, după Nietzsche, interpretarea nu este altceva decît o manifestare a voinței de

putere. La orice scară am privi lumea, atît la nivel uman, cît și la nivel organic sau anorganic, interpretarea se face în legătură cu (sau în funcție de) voința de putere, atît a subiectului, cît și a obiectelor interpretate. De aici, un important joc al interpretării, ca un corelat al conflictului voinței de putere. Tot de aici, jocul măștilor. Este cert că jocul interpretării conduce la necesitatea purtării unei anumite măști, apoi a alteia și așa la infinit. Este interesant că sensul (adică ținta interpretării) se află tocmai la suprafața lucrurilor, dar oarecum obnubilată în spatele unor elemente care au menirea de a deruta. După Nietzsche, partea vizibilă a lucrurilor, partea cu care ne aflăm în contact este tocmai cea mai înșelătoare: morala, religia, filosofia, într-un cuvînt cultura.

Desigur că la întrebarea cine (sau ce) face ca lucrurile să stea astfel, marele filosof ar răspunde că resentimentul. Cultura europeană este o cultură a celor slabi, a sclavilor, care și-au creat un instrument foarte puternic pentru a-și impune stăpînirea. Toată morala, religia și filosofia sînt astfel în acord cu ființa celor slabi. Cîtă vreme se consideră că este bine să nu minți, să nu furi sau să nu tînjești după soția vecinului este cert că așa se manifestă voința de putere a unor oameni slabi, resentimentari. Cîtă vreme se crede că Dumnezeu este viu și perfect bun, atotputernic sau atotștiutor este semnul, după Nietzsche, că așa au interpretat lucrurile oamenii cu voința slabă.

Ajungem acum la filosofie, sau mai exact la metafizică. După Nietzsche, metafizica se face vinovată că, începînd cu Socrate, s-a îndepărtat de lume, a lăsat tocmai viața deoparte. Filosofii au interpretat lumea într-un mod defectuos, în sensul că au dat naștere unei lumi inteligibile, considerate a fi singura adevărată, imuabilă, eternă, perfect bună etc. În schimb, lumea în care trăim este văzută drept schimbătoare, supusă devenirii, rea, distructibilă etc.

Critica efectuată de Nietzsche ajunge pe bună dreptate la platonism, echivalînd de fapt metafizica cu platonismul. Dacă cineva ar vrea să spună că este o exagerare, în sensul că nu toată metafizica europeană se bazează pe dualismul platonician, se poate răspunde că miza discuției este alta. O problemă de drept și nu de fapt trebuie văzută aici: ideea lui Platon a trecut în creștinism (dar este prezentă și în alte mari religii ale lumii, cum sînt iudaismul sau islamismul). Vedem cum, după morală, după religie, chiar și filosofia se face vinovată de a se fi îndepărtat de lume, de viață.

Una dintre cele mai clare critici ale lui Nietzsche se îndreaptă împotriva rațiunii. Tocmai rațiunea este aceea care s-a îndepărtat de viață prin dublarea lumii cu o lume inteligibilă, lăsînd deoparte afectele, instinctele, dorințele. Din acest punct de vedere, Nietzsche are perfectă dreptate să se considere ultimul modern și primul imoralist, adică primul care pune bazele unui nou raport cu lumea.

Ajunși aici, să observăm un fapt foarte important. Schimbarea pe care o prefigurează Nietzsche înseamnă o abordare violentă a felului de a interpreta lumea. Este timpul, crede Nietzsche, ca filosofia să se facă cu ciocanul, căci distrugerea lumii inteligibile a modernilor, distrugerea prejudecăților legate de puterea rațiunii, de încrederea oarbă

în morala, religia și filosofia moderne cere o schimbare radicală în ordinea lumii. Numai în acest fel se va putea trece de la lume inteligibilă la lumea concretă în care trăim zi de zi. Numai în acest fel vom putea asista nu numai la moartea lui Dumnezeu, dar și a omului modern. Supraomul, metafora lui Nietzsche pentru a desemna acest proces, este așteptat să vină cu ciocanul interpretării și să distrugă prejudecățile moderne cu privire la viață. Se observă cum ideea morții lui Dumnezeu, departe de a fi manifestul unei gîndiri atee, este semnul unui nihilism activ, adică unul care nu numai că distruge, dar și creează: distruge vechile prejudecăți ale modernilor și creează noi valori, noi idei morale și noi idei filosofice.

Critica nietzscheană a metafizicii apare astfel ca una devastatoare, marcînd o etapă bine delimitată în istoria metafizicii europene. Să se amintim că momentul kantian al criticii metafizicii s-a desfășurat în orizontul unei abordări moderne. Kant a demonstrat că metafizica nu e posibilă ca știință decît dacă va înainta pe drumul sigur pe care merg matematica și fizica, adică prin utilizarea judecăților sintetice a priori, încercînd astfel să-și construiască conceptele. Metafizica tradițională, de pînă la Kant, nu putea să-și dea în intuiție conceptele tradiționale (sufletul, lumea și Dumnezeu), astfel încît judecățile ce se formează cu aceste concepte vor da raționamente false.

Un alt moment al criticii metafizicii aparține empirismului logic, după care metafizica folosește judecăți ce nu pot fi supuse verificării empirice. Fiind lipsite de un criteriu al adevărului, aceste judecăți sînt lipsite de sens. Soluția neopozitivistă ar fi o concentrarea asupra limbajului, adică o depășire a metafizicii printr-o analiză logică a limbajului.

În încheiere, să observăm cum, prin sublinierea acestor două momente ale istoriei criticii metafizicii, apare cu claritate imensul rol jucat de critica lui Nietzsche. Miza criticii sale este la fel de valoroasă ca și cea a criticii kantiene sau neopozitiviste. Din acest punct de vedere, lucrarea lui George Bondor nu este o lucrare de hermeneutică. Pe de altă parte, sintagma autorului „filosofie a interpretării” trebuie văzută ca o mască ce ascunde un chip eminent metafizic.

